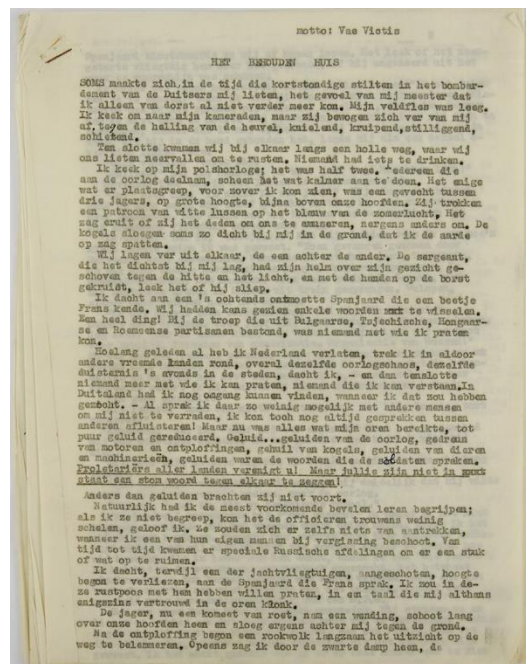
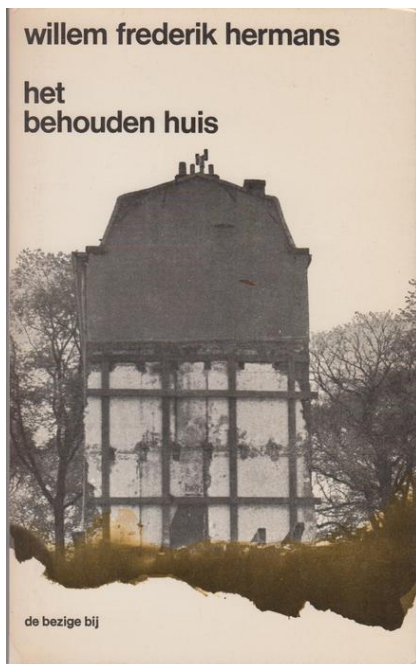

Willem Frederik Hermans

(1921-1995)

Het behouden huis (1951)

Vragen en opdrachten

Inhoud

Willem Frederik Hermans (1921-1995)	3
Het behouden huis (1951)	5
De Grote Drie (Hermans, Reve en Mulisch)	7
Vragen en opdrachten	10
Verder lezen	13
Bronnen	14

Willem Frederik Hermans (1921-1995)

Willem Frederik Hermans werd in 1921 geboren in Amsterdam in een onderwijzersgezin. Aan het begin van de oorlog pleegde zijn zus zelfmoord; dat was een grote schok voor Hermans. Na het afronden van het gymnasium ging hij fysieke geografie studeren. Hij promoveerde cum laude in 1955 en werkte tot 1973 aan de universiteit van Groningen. Daarna ging hij in Parijs en later nog in Brussel wonen. Hermans schreef romans, verhalen, gedichten, toneelstukken en essays. Zijn bekendste boeken zijn *De donkere kamer van Damokles* (1958) en *Nooit meer slapen* (1966).

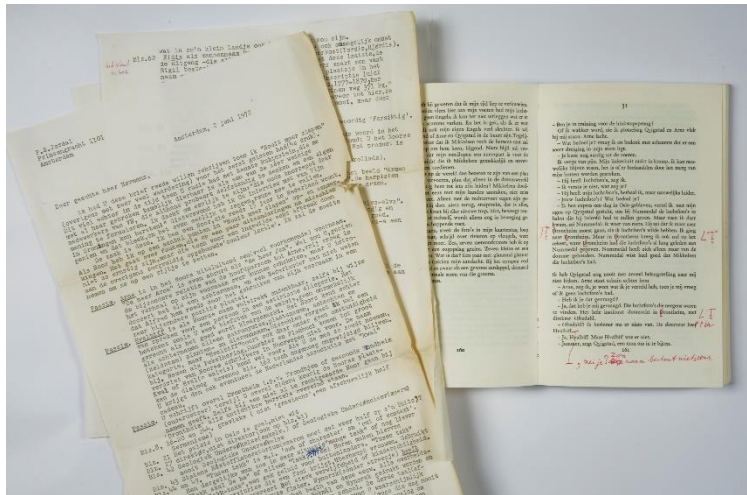
In 1947 verscheen zijn debuutroman *De tranen der acacia's* en vele lezers vonden het een schokkend boek. In de personages van dit boek zag men een door de oorlog getekende generatie zonder hoop, geloof en idealen. De hoofdpersonen bedriegen elkaar, zijn wanhopig en hebben geen grenzen in hun seksuele omgang. Bovendien liet Hermans in het boek zien dat het Nederlands verzet tegen de Duitsers niet altijd even heldhaftig was.

De personages in de wereld van Hermans proberen greep te krijgen op de wereld, maar dat is altijd tevergeefs. Uiteindelijk zijn ze gedesillustioneerd, ontgoocheld. Hermans noemt zichzelf ook 'misanthroop' (iemand die mensen haat) en hij komt ook in interviews erg cynisch over. Hermans stond wel bekend als de meest gevreesde schrijver van Nederland, als de kwelgeest van de literatuur. Waarom? Willem Frederik Hermans was erg fel in het uiten van zijn mening. Dat deed hij in kritische essays of recensies van andere schrijvers (*polemie*k, zo noemen we het 'ruziën' in teksten ook wel). Bekijk hier een compilatie van interviews waarin zijn karakter en zijn ideeën blijken: <http://www.youtube.com/watch?v=TYmvh48G4ko>.

In het werk van Hermans zie je dat de oorlog de 'schone schijn' doorbreekt. Door de heftige situatie van een oorlog worden onze menselijke waarden getoetst. En dit is wat Hermans daarin ervaren heeft: cultuur en moraal zijn minder belangrijk als mensen moeten vechten om in leven te blijven. Lees maar eens de woorden van personage Lodewijk Stegman uit W.F. Hermans' roman *Ik heb altijd gelijk* (1951):

Ik zal jou eens iets vertellen! Er zijn helemaal geen geestelijke waarden! Geestelijke waarden, dat is alleen iets voor mensen die geen materiële waarden te pakken kunnen krijgen. Of voor mensen die veel materiële waarden bezitten en te lui zijn er verder moeite voor te doen! Dat zijn geestelijke waarden.

Hermans heeft zelf ook gezegd dat zijn ervaringen in de oorlog zijn kijk op de wereld hebben veranderd: 'Toen die oorlog afgelopen was, was ik 23. Nou ja, ik heb in die tijd wel een heel merkwaardige kijk op de menselijke geest gekregen, die me nooit meer verlaten heeft. Ik bedoel: in zo'n oorlog kon je niet met een droge boterham op zak lopen of je moest allebei je handen erop houden, anders jatten ze hem eruit! Het is verbazingwekkend wat zogenaamd fatsoenlijke mensen aan misdadigheid kunnen ontplooiën in dergelijke noodsituaties.'

Zijn bekendste roman over de oorlog is *De donkere kamer van Damokles* (1958). Als de oorlog in Nederland is uitgebroken, komt een zekere Dorbeck naar het sigarenmagazijn van Henri Osewoudt. Hij vraagt of Osewoudt voor hem een fotorolletje wil ontwikkelen. Deze Dorbeck lijkt als twee druppels water op Osewoudt. Dorbeck ontwikkelt zich als het alter ego (andere ik) van Osewoudt; hij durft en doet alles wat Osewoudt nooit zou doen en durven. Vervolgens laat Dorbeck Osewoudt allerlei klusjes voor hem opknappen. Als de oorlog ten einde is wordt Dorbeck ontmaskerd als een collaborateur, waarvoor Osewoudt wordt opgepakt. De geallieerden denken dat hij Dorbeck is en willen Osewoudt terechtstellen. Osewoudt moet bewijzen dat zij zich vergissen, maar Dorbeck blijkt onvindbaar. Osewoudts laatste redding lijkt een filmrolletje waarop hij met Dorbeck te zien zou zijn. Het is een spannend verhaal met een open einde, een spel met (valse) identiteiten en opnieuw een boek waarin goed en fout niet gemakkelijk van elkaar te onderscheiden zijn.

Nooit meer slapen (1966) wordt wel het beste boek van Hermans genoemd. In deze roman gaat de jonge geoloog Alfred Issendorf tevergeefs op zoek naar meteorieten in Noorwegen. Alles loopt anders dan hij gedacht had. Niets en niemand werkt mee, de beloofde luchtfoto's krijgt Alfred niet, en ten slotte verliest de geoloog zijn kompas. Als hij uitgeput thuiskomt, blijken er in 'zijn gebied' meteorieten te zijn ingeslagen. Opnieuw is er alleen nog maar desillusie.

Het behouden huis (1951)

Blogbericht van Victor Gijssbers, 8 november 2010

Het behouden huis is een vrij briljante novelle. Keihard en diep cynisch, maar vrij briljant. In een kleine veertig pagina's vertelt Hermans ons het verhaal van een Nederlander die vecht aan het oostfront, als deel van een behoorlijk ongeorganiseerde troep partizanen. Deze veroveren een stad op de Duitsers, en worden vervolgens weer door de Duitsers verdreven. De hoofdpersoon, echter, is ondertussen in slaap gevallen in een mooi, nog in goede staat verkerend huis, zodat hij wordt overvallen door de Duitsers. Hij doet zich dan voor als de eigenaar van het huis: gedeeltelijk om het vege lijf te redden, maar gedeeltelijk ook omdat hij in het huis een enclave van rust ziet in de chaotische oorlog.

Hermans, zoveel is ondertussen wel duidelijk, is erg geïnteresseerd in de zinloosheid van het leven en het menselijke streven. Die interesse kan natuurlijk juist zo goed tot zijn recht komen in een oorlogsverhaal: het onbegrijpelijke geweld, de chaos, het verlies van alle moraal, dat alles weet Hermans economisch en overtuigend neer te zetten. Aan het begin van het verhaal zit een mooi stukje waarin de hoofdpersoon kijkt naar een *dogfight* tussen een aantal jachtvliegtuigen: één ervan stort neer, maar hij vraagt zich niet eens af of het een vriend of een vijand is. Hij is dusdanig vervreemd van alles om hem heen dat zijn gedrag in de rest van het boek, inclusief de moorden die hij pleegt, ons niet meer verbazen.

Toch komt hij tot rust in het behouden huis, en probeert hij uiteindelijk enkele goede daden te verrichten: hij wil het leven redden van zowel een oude man als een Duitse officier. In de inktzwarte nacht van *Het behouden huis* is die poging het enige lichtpuntje. Uiteraard blijft zij zonder succes. Het boek eindigt in een orgie van geweld en vernieling.

De eerste druk van *Het behouden huis*, met een tekening van Mart Kempers.

Het behouden huis is een *novelle* (zie kadertekst hieronder). En het lijkt een dun boekje, maar er zit heel veel in. Veel bijzondere structurelementen, veel ideeën over de mens. Er zijn hele studies gedaan naar dit dunne boekje!

Het behouden huis heeft wel wat kenmerken van een *gotische roman* oftewel *gothic novel*. Dan moet je denken aan de griezelverhalen van Edgar Allan Poe. Nooit van gehoord? Kijk hieronder!

Novelle (proza)

Een novelle is een prozaverhaal van beperkte omvang. Het woord novelle is afgeleid van het Latijnse *novus* (nieuw) en het Italiaanse *novella* (nieuwte).

De term *novellas* werd voor het eerst gebruikt in de veertiende eeuw om de prozaverhalen aan te duiden in de *Decamerone* van Giovanni Boccaccio.

Tegenwoordig bedoelt men met de term *novelle* een prozaverhaal dat wat de omvang betreft tussen de roman en het korte verhaal geplaatst wordt. De lengte is meestal tussen de 20.000 en 40.000 woorden (50-100 bladzijden). Een novelle bezit een eenvoudige structuur en een klein aantal personages.

De **gothic novel**, **gotische roman** of **romantische griezelroman** is een literair genre dat mysterie, romantiek en horror vermengt. Het ontstond in de tweede helft van de 18e eeuw in Engeland en kende ook nog veel succes tijdens de periode van de romantiek met Mary Shelleys *Frankenstein* en werken van Edgar Allan Poe. Een latere bekende roman in dit genre is Bram Stokers *Dracula*. De naam 'gothic' verwijst naar de (pseudo)-middeleeuwse gebouwen waarin veel van deze verhalen zich afspeelen.

Kenmerken

- Hoofdthema: angst, het schrikwekkende, het geheimzinnige.
- Bovennatuurlijke en bizarre elementen.
- Locatie: onbekende landen/gebieden en vervallen ruïnes, oude kastelen en kloosters, liefst met geheime kamers of gangen waarin je verdwaalt.
- De personages zijn negatief of positief; degenen die angst veroorzaken en degenen die angst ondergaan.
- Vertelperspectief in de klassieke gothic novel is meestal de auctoriële verteller; ook werden er cliffhangers gebruikt. Soms juist meerdere vertellers.

Edgar Allan Poe (1809-1849) was een Amerikaans schrijver en dichter. Hij had een moeilijk leven: zijn ouders overleden voor hij drie was; als student begon hij te drinken en gokken; zijn vrouw overleed aan tuberculose; daarna zakte Poe steeds verder weg in een leven met drank en drugs.

Poe schreef spannende, griezelige verhalen. Ze noemen hem ook wel 'de Stephen King van de negentiende eeuw'. De spanning in zijn verhalen werd ook erg sterk opgebouwd. Edgar Allan Poe wist mensen angst in te boezemen met verhalen over dood, mentale aftakeling en marteling. Een typerend verhaal uit de *Tales of the Grotesque and the Arabesque* is de monoloog van een zenuwzieke, hooggespannen of gewoon misdadige figuur die de lezer ervan probeert te overtuigen hoe slim en doordacht hij gehandeld heeft.

De Grote Drie (Hermans, Reve en Mulisch)

Willem Frederik Hermans, Gerard Reve en Harry Mulisch zijn later bekend geworden als 'de Grote Drie': de grootste, bekendste, beste schrijvers van Nederland.

Gerard Reve (1923-2006) werd in Amsterdam geboren. Zijn ouders waren overtuigd communist en verhuisden tijdens zijn jeugd van de ene naar de andere volksbuurt in Amsterdam. Gerard had het niet makkelijk in zijn tienerjaren, maakte zijn school niet af en had daarna verschillende baantjes. Toen hij 23 was, schreef hij *De avonden*, zijn debuutroman. Schrijven werd daarna zijn levenswerk. Hij stond bekend als een 'volkschrijver', misschien ook wel dankzij zijn vele publieke optredens. Hij veroorzaakte vaak opschudding met zijn uitspraken over geloof en homoseksualiteit. Andere bekende boeken van Reve zijn *Werther Nieland* en *Nader tot u*. De belangrijkste thema's in zijn werk zijn (homo)seksualiteit, religie (Reve werd later in zijn leven katholiek), besluiteloosheid.

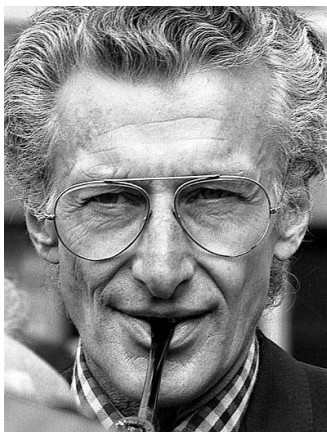
In 1947 verscheen *De avonden* van Gerard Reve. In deze roman leven mee we met hoofdpersoon Frits van Egters, een jongeman, in de week tussen Kerst en Oud en Nieuw van 1946. Het opvallende aan dit boek is dat er eigenlijk weinig gebeurt en dat de hoofdpersoon steeds nadenkt over kleine ergernissen, zoals over de eetgewoontes van zijn ouders.

Ook andere Europese schrijvers in die tijd vonden dat het leven geen zin had en dat je dan maar één ding kon doen: de zinloosheid beschrijven, observeren wat er gebeurt en dat opschrijven. In *De avonden* wordt niet gesproken over de oorlog, men praat juist over onbelangrijke zaken om maar niet over de oorlog te hoeven praten. Daarvan is *De avonden* een typisch voorbeeld. Ook de hoofdpersoon is kenmerkend: een gevoelige jongeman die zich tegen de deprimerende buitenwereld alleen door middel van cynisme staande kan houden. Men noemde het boek wel de 'getuigenis van een ontgoochelde generatie die de oorlog heeft meegemaakt'.

Er waren meer schrijvers met een vergelijkbare thematiek. De Franse Jean-Paul Sartre is nog het meest bekend als schrijver van het **existentialisme**. En in Nederland rekenen we onder andere Hermans, Reve en ook Anna Blaman tot schrijvers die de zinloosheid van het leven als uitgangspunt namen. Dit zijn de kenmerken van hun proza:

1. De hoofdfiguren hebben geen idealen; Hermans is zelfs tegen alle idealen en ideologieën.
2. De hoofdpersonen voeren geen intellectuele gesprekken over kunst, literatuur en politiek, ze zijn anti-intellectueel.
3. De nadruk ligt op lichamelijkeheid. Dat zie je in *De avonden* op bijna elke bladzijde, bijvoorbeeld: 'Wat vind je van mijn haar?' vroeg Maurits. 'Je begint al een beetje kaal te worden aan de hoeken,' zei Frits.
4. Liefde geeft het leven ook niet meer zin. Geen idealen, geen geloof, geen liefde.

Harry Mulisch (1927-2010) werd geboren in Haarlem. Zijn moeder was Duits-joods en zijn vader Oostenrijks-Hongaars. Zijn vader werkte tijdens de oorlog samen met de Duitsers, zo kon hij ook zijn eigen vrouw beschermen. Mulisch zei later ook wel, vanwege de achtergrond van zijn ouders: 'Ik ben de oorlog.' Zijn ouders hadden een echtscheiding in 1936 en hij werd grotendeels opgevoed door de huishoudster van het gezin. In 1952 verscheen de eerste roman van Harry Mulisch: *Archibald Strohalm*. Daarna schreef hij naast vele romans ook essays, toneelstukken, dichtbundels, biografieën en journalistieke stukken. In de jaren zestig voelde Mulisch zich sterk betrokken bij grote veranderingen in de wereld: bij het Eichmann-proces bijvoorbeeld, waarin een opgepakte oorlogsmisdadiger voor een rechtbank in Israël moest verschijnen – maar ook bij Cuba en de oorlog in Vietnam.

Verschillende boeken van Harry Mulisch hebben de Tweede Wereldoorlog als thema: *Het stenen bruidsbed* (1959) en *Siegfried* (2001) bijvoorbeeld. Andere thema's in zijn werk zijn alchemie, het magische en goddelijke, het noodlot, klassieke mythen. Een van zijn bekendste boeken is *De aanslag* (1982). Dit boek verhaalt over een aanslag die tijdens de Duitse bezetting door het verzet wordt gepleegd op de NSB'er Fake Ploeg. De burens leggen het lijk voor het huis van Anton Steenwijk. Direct daarop worden Antons ouders opgepakt en vermoord door de Duitsers. Anton leeft na de oorlog verder met veel vragen: langzaam ontdekt hij waarom het zo gegaan is, waarom de burens het lijk verplaatsten en zijn ouders vermoord zijn. *De aanslag* was een bestseller en werd ook verfilmd.

Maar waren deze drie schrijvers wel echt vergelijkbaar? Mulisch zegt hierover:

Mijn naam werd nu en dan genoemd in verband met mijn twee zogenaamde 'generatiegenoten': Hermans en Reve. Maar iedereen voelde eigenlijk, dat ik weinig of niets met hen gemeen had. Zijn wereldbeeld vormt men definitief tussen 12 en 17 jaar. Welnu, deze tijd begon voor de twee genoemden omstreeks de Rijksdagbrand en werd besloten met het uitbreken van de oorlog. Hun wereldbeeld zal dus gekenmerkt worden door een accent van werkloosheid, verveling, hopeloosheid, angst, uitlopend in een totale catastrofe. Maar in mijn geval viel deze periode precies samen met de oorlog.

Wie in een *bezet land* opgroeide, die werd niet zozeer gevormd in een wereld van destructie, maar in een wereld die te midden van destructie op een *bevrijding* hoopte, haar zag aankomen en beleefde. Ook kan de destructie in mijn wereld veel meer een *spel* zijn dan bij hen; jongens van mijn leeftijd hadden een gouden tijd in de oorlog; in de hemel tuften V-2's als gebrekkige taxi's naar Engeland, daaronder swingden wij tot we er bij neervielen.

Harry Mulisch: *Voer voor psychologen*. Amsterdam, 1960.

Volgens Mulisch vormt een mens zijn wereldbeeld tussen twaalf en zeventien jaar: dat zijn de belangrijkste jaren van een opgroeiend kind. Hermans, geboren in 1921, en Reve, geboren in 1923, al 19 en 17 toen in 1940 de oorlog begon. Zij waren al jong volwassenen. Mulisch, geboren in 1927, was net een tiener toen de oorlog begon. Hermans en Reve zijn dus opgegroeid met de dreiging van een oorlog die een grote catastrofe werd. Zij hebben een cynisch, negatief wereldbeeld. Mulisch groeide op in de oorlog, in een bezet land, maar ook met een leven dat doorging tijdens die verschrikkelijke oorlog en met het feest van de bevrijding.

Vragen en opdrachten

Hieronder staan elf vragen en opdrachten bij *Het behouden huis*, verdeeld in vragen over de schrijver, vragen over de structuur en inzichtvragen. In elke categorie kies je één of twee vragen die je gaat beantwoorden. Beantwoord de vragen uitgebreid in een getypt verslag. Soms moet je wat meer informatie zoeken. Op het schoolexamen literatuurgeschiedenis zullen een paar van deze vragen terugkomen.

De paginanummers verwijzen naar de editie van 1989.

De structuur van het boek (lees en analyseer)

Beantwoord twee vragen naar keuze.

1. Op p. 18 komt de soldaat bij het huis. Daar ziet hij een grote boom staan: *... de boom leek op een galg met plaats voor een hele familie*. Vertel waarom deze zin voorspellend is voor de rest van het verhaal. Gebruik citaten om je antwoord te ondersteunen. Kun je ook andere dreigingen of voorspellingen in het boek vinden?
2. Wat wordt er voorspeld in deze zin, p. 30? *En toen ik in de badkamer mijn uniform zag liggen, die er bij het licht van de kaars uitzag als een hoop vodden, de kleren van een vermoorde, had ik nog minder zin het aan te trekken dan een paar uur tevoren*. Komt deze 'voorspelling' ook uit?
3. Op p. 37 lezen we dit: *'Zolang ik in dienst ben,' zei hij, 'heb ik mij elke ochtend geschoren, precies om half zeven, met warm water.'* Wie is de 'hij'? Hoe gaat het verder met hem? Waarom is dit citaat belangrijk, op welke manier komt het terug?
4. En op p. 42 lezen we: *Een vissienliefhebber! Ik wist iets, maar ik wilde juist niets weten, zijn naam niet, niet hoe hij er uitzag, niets! Hij had nooit bestaan, dat was de waarheid! Hij was de indringer geweest, niet ik. Hij zou dood zijn aan het einde van de oorlog, ik zou hier altijd blijven*. Wie is de vissienliefhebber? Hoe loopt het met hem en de ik af? Komt de voorspelling van de ik-persoon uit?
5. Leg precies uit wat er in deze passage gebeurt, p. 62:
'Nee, wacht u even. Misschien kunnen wij samen iets doen. Misschien kunnen wij ontsnappen.'
'Ja, dat is een prachtig idee! Blijft u hier! Een ogenblik! Ik ben direct tot uw beschikking!'
Ik smet de deur dicht en rende naar de spiegelkast. Mijn uniform die ik als een prop in de hoek had getrapt, haalde ik eruit en trok het aan. Terwijl ik mijn koppelriem nog dichtaalde, lag ik op mijn knieën naast het bed en greep mijn geweer. De bajonet stak ik op de loop. Mijn helm snoerde ik vast onder mijn kin. Zo kwam ik de gang op. De kolonel stak zijn handen omhoog.'

Inzichtvragen (interpreteren)

Beantwoord twee vragen naar keuze.

6. Kijk nog eens goed naar de eerste pagina's. De verteller gebruikt korte zinnen. Waarom? Er worden soms plotseling erg gruwelijke dingen verteld. Waarom? (Dit zijn vragen waar je zelf goed over moet nadenken, het antwoord staat nergens!)
7. In de novelle lees je over 'de gesloten kamer'. Er zijn in de literatuurgeschiedenis ook andere verhalen waarin een geheime/gesloten kamer/ruimte is. Ken je voorbeelden? Je mag ook aan sprookjes en kinderboeken denken. Noem de voorbeelden of zoek er meer op. Wat betekent de gesloten ruimte in die verhalen? Wat betekent het in dit verhaal?
8. Het slot van het verhaal is: *Ik keek het huis diep in de doodzieke keel. Het was of het ook aldoor komedie had gespeeld en zich nu pas liet zien zoals het in werkelijkheid was geweest: een hol, tochtig brok steen, inwendig vol afbraak en vuiligheid.* Het huis had 'ook' komedie gespeeld. Wie dan nog meer? Denk aan het ruilen van kostuums en het dragen van maskers. Wat wil Hermans duidelijk maken met dit 'rollenspel'?

De schrijver (literatuur in context)

Beantwoord één vraag naar keuze.

9. Op p. 7 denkt de ik-persoon: *Maar iedereen gaat dood, ook al zou er nooit oorlog zijn. Wat maakt oorlog voor verschil?* En op p. 23: *Als de mensen geen gevoel hadden, dan zou er al veel in de wereld verbeterd zijn.* Wat is Hermans' kijk op de oorlog? Lees nog eens terug wat je over Willem Frederik Hermans hebt gelezen en gebruik die informatie. Zoek in *Het behouden huis* of in ander werk van Hermans naar citaten die jouw antwoord ondersteunen.
10. Lees de onderstaande citaten uit de slothoofdstukken van *De aanslag* (1982) van Harry Mulisch.
 - *'Was iedereen schuldig en onschuldig? Was de schuld onschuldig en de onschuld schuldig?'*
 - *'De drie joden. Zes miljoen waren er afgemaakt, twaalf keer zo veel mensen als hier liepen: maar door in levensgevaar te verkeren hadden die drie mensen twee andere mensen en zichzelf gered, zonder het te weten, en in in plaats van zij waren zijn vader en zijn moeder en Peter gestorven, door toedoen van hagedissen.'*
 - *'De Aartsen, aan wie iedereen de pest had omdat zij zich met niemand bemoeiden: zij hadden drie joden het leven gered, en die joden – door bij hen te zijn – het hunne! Behalve alles was Korteweg ook nog een goed mens geweest!'*Vergelijk hoe Mulisch en Hermans denken over schuld/onschuld en goede/slechte mensen, goed en fout in de oorlog. Lees nog eens terug wat je over deze schrijvers hebt gelezen.

11. Lees het onderstaande fragment uit het slot van *De avonden* (1947) van Gerard Reve.

Met voorovergebogen hoofd ging hij naar binnen, klom zacht de trap op en liep langzaam door de gang. In de huiskamer stond zijn vader in ondergoed bij de kachel. 'Goedenavond,' zei Frits. 'Zo, mijn jongen,' antwoordde de man. 'Hoe kan iemand zoon uitpuilende buik krijgen?' dacht Frits. 'Een zwangere huisknecht.' 'Almachtige God,' zei hij bij zichzelf, 'zie dit. Hoe heet zulk ondergoed met hemd en broek uit één stuk? Hansop, geloof ik.' Hij bekeek de kleding nauwlettend. Aan de achterkant, onder aan de rug, was een lange verticale spleet, die open stond. 'Ik kan zijn reet zien,' dacht hij. 'De klep om te kakken staat open.' 'Almachtige God,' zei hij bij zichzelf, 'zie toe: zijn reet is te zien. Zie deze man. Het is mijn vader. Behoed hem. Bescherm hem. Leid hem in vrede. Hij is uw kind.'

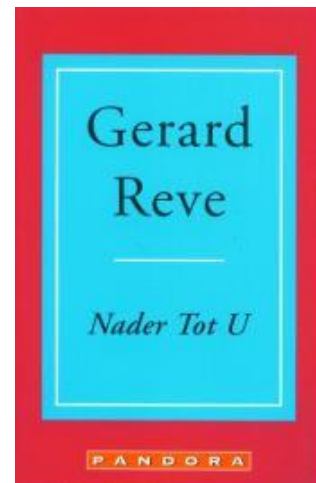
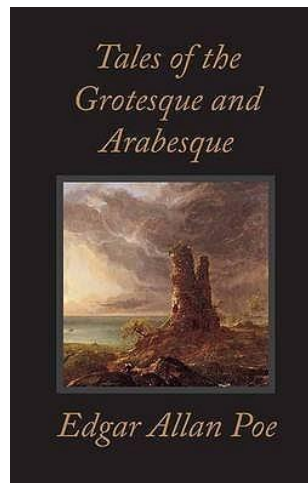
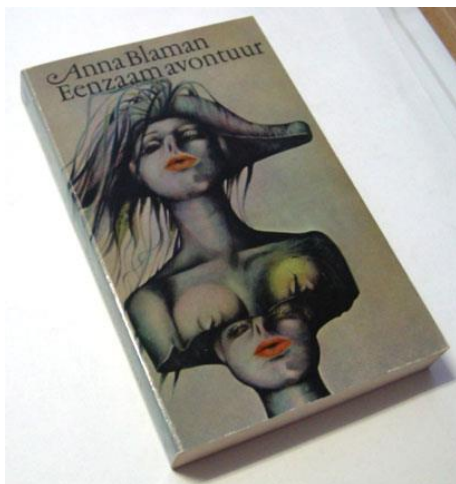
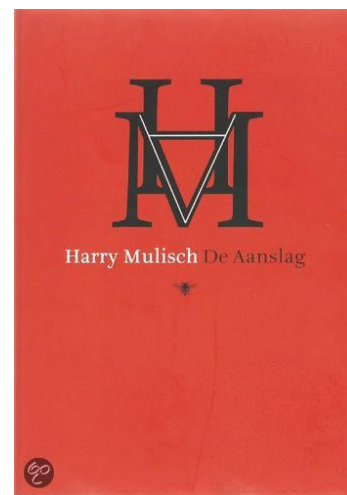
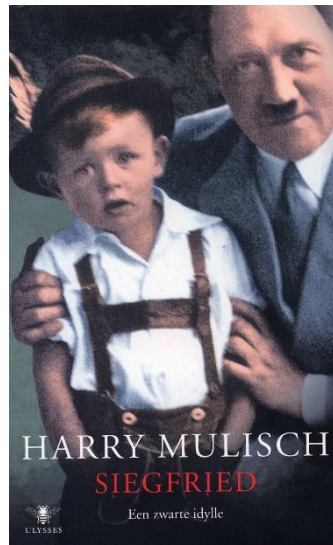
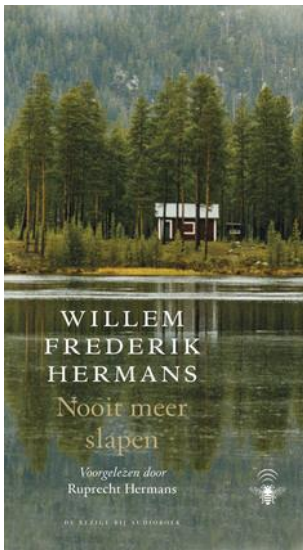
'Frits, ben je terug?' vroeg zijn moeder uit de achterkamer. Hij ging er binnen. Ze lag te bed. 'Was er nog wat op straat?' vroeg ze. 'Niet veel,' antwoordde hij, 'een paar vuurpijlen.'

Zijn vader kwam uit de huiskamer binnen en stapte in bed. Hij deed de leeslamp, die op een stoel bij het bed stond, uit. 'Blijf je niet te lang rondlopen?' vroeg zijn moeder. 'Ik ga meteen naar bed,' antwoordde Frits. 'Wel te rusten.' 'Val niet over het snoer,' zei ze. Hij verliet, de benen hoog optillend, de kamer, deed het licht in de huiskamer uit en ging in de keuken zijn tanden poetsen. Plotseling hield hij op, liet de borstel in zijn mond staan en spreidde de armen uit. Met grote passen liep hij naar de spiegel in de gang en ging er voor staan. Hij trok de borstel uit de mond.

'Ik leef,' fluisterde hij, 'ik adem. En ik beweeg. Ik adem, ik beweeg, dus ik leef. Wat kan er nog gebeuren? Er kunnen rampen komen, pijnen, verschrikkingen. Maar ik leef. Ik kan opgesloten zijn, of door gruwelijke ziekten worden bezocht. Maar steeds adem ik, en beweeg ik. En ik leef.'

Vergelijk hoe Hermans en Reve mensen in de tijd van (of na) oorlog voorstellen, welke kijk hebben ze op de wereld? Lees nog eens terug wat je over het proza van na de oorlog hebt gelezen.

Verder lezen

Bronnen

Ton Anbeek: *Geschiedenis van de literatuur in Nederland*. Amsterdam, 1999.

Willem Frederik Hermans: *Het behouden huis*. Amsterdam, 1989. (Eerste druk 1951)

Harry Mulisch: *De aanslag*. Amsterdam, 1983. (Eerste druk 1982)

Gerard Reve: *De avonden*. In: *Verzameld werk, deel I*. Amsterdam, 1998. (Eerste druk 1947)

W. F. Hermans op Literatuurgeschiedenis.nl:

<http://literatuurgeschiedenis.nl/lg/20ste/auteurs/lg20027.html>, januari 2014.

Harry Mulisch op Literatuurgeschiedenis.nl:

<http://literatuurgeschiedenis.nl/lg/20ste/auteurs/lg20033.html>, januari 2014.

Gerard Reve op Literatuurgeschiedenis.nl:

<http://literatuurgeschiedenis.nl/lg/20ste/auteurs/lg20035.html>, januari 2014.

Novelle (proza) op Wikipedia: http://nl.wikipedia.org/wiki/Novelle_%28proza%29, januari 2014.

Gotische roman op Wikipedia: http://nl.wikipedia.org/wiki/Gotische_roman, januari 2014.